

Wyrok z dnia 24 kwietnia 2008 r.

II UK 245/07

Do przewidzianego w art. 5a ustawy z dnia 20 grudnia 1990 r. o ubezpieczeniu społecznym rolników (jednolity tekst: Dz.U. z 2008 r. Nr 50, poz. 291 ze zm.) oświadczenia rolnika, że chce podlegać innemu ubezpieczeniu społecznemu z tytułu pozarolniczej działalności gospodarczej, nie ma zastosowania art. 60 k.c.

Przewodniczący SSN Zbigniew Myszka, Sędziowie SN: Katarzyna Gonera, Herbert Szurgacz (sprawozdawca).

Sąd Najwyższy, po rozpoznaniu na posiedzeniu niejawnym w dniu 24 kwietnia 2008 r. sprawy z wniosku Marka R. przeciwko Kasie Rolniczego Ubezpieczenia Społecznego-Oddziału Regionalnego w P. o podleganie ubezpieczeniu społecznemu rolników, na skutek skargi kasacyjnej wnioskodawcy od wyroku Sądu Apelacyjnego w Poznaniu z dnia 4 kwietnia 2007 r. [...]

u c h y l i ł zaskarżony wyrok i przekazał sprawę Sądowi Apelacyjnemu w Poznaniu do ponownego rozpoznania i orzeczenia o kosztach postępowania kasacyjnego.

U z a s a d n i e n i e

Decyzją z dnia 7 grudnia 2004 r. Kasa Rolniczego Ubezpieczenia Społecznego-Oddział Regionalny w P. stwierdziła ustanie wobec Marka R. ubezpieczenia społecznego rolników w zakresie ubezpieczenia wypadkowego, chorobowego i macierzyńskiego oraz emerytalno-rentowego, począwszy od dnia 1 stycznia 1995 r., z uzasadnieniem, że nie złożył wymaganego oświadczenia o wyborze ubezpieczenia społecznego rolników.

Marek R. wniósł odwołanie od tej decyzji podnosząc zarzut naruszenia przepisu art. 1 ust. 1 i art. 3 ust. 1 ustawy z dnia 18 grudnia 1976 r. o ubezpieczeniu społecznym osób prowadzących działalność gospodarczą oraz ich rodzin, art. 3a ustawy

z dnia 20 grudnia 1990 r. o ubezpieczeniu społecznym rolników oraz art. 2 ustawy z dnia 12 września 1996 r. zmieniającej ustawę o ubezpieczeniu społecznym rolników z dniem 1 stycznia 1997 r.

Sąd Okręgowy-Sąd Pracy i Ubezpieczeń Społecznych w Poznaniu wyrokiem z dnia 12 kwietnia 2005 r. oddalił odwołanie. Sąd ustalił, że Marek R. jest właścicielem gospodarstwa rolnego o powierzchni 10,35 ha przeliczeniowego, opodatkowanego podatkiem rolnym i z tego tytułu podlegał z mocy ustawy obowiązkowemu ubezpieczeniu społecznemu rolników w zakresie ubezpieczenia wypadkowego, chorobowego i macierzyńskiego oraz emerytalno-rentowego. W dniu 1 stycznia 1995 r. rozpoczął prowadzenie pozarolniczej działalności gospodarczej w zakresie ślusarstwa, jednakże nie zgłosił tego faktu do ewidencji działalności gospodarczej. Odwołujący się nie powiadomił Kasy Rolniczego Ubezpieczenia Społecznego o tym, że rozpoczął prowadzenie pozarolniczej działalności gospodarczej z dniem 1 stycznia 1995 r. Nie złożył też oświadczenia o wyborze ubezpieczenia społecznego rolników. W dniu 14 marca 2000 r. odwołujący się został wpisany do ewidencji działalności gospodarczej prowadzonej przez wójta gminy S.L. Przedmiot prowadzonej przez odwołującego działalności gospodarczej stanowi ślusarstwo - zakład obróbki metali i usług dla rolnictwa. Z tego tytułu wnioskodawca opłaca zryczałtowany podatek dochodowy.

Uzasadniając swoje rozstrzygnięcie Sąd pierwszej instancji stwierdził, że zgodnie z art. 7 ust. 1 i art. 16 ust. 1 ustawy o u.s.r. ubezpieczeniu wypadkowemu, chorobowemu i macierzyńskiemu i emerytalno-rentowemu podlega z mocy ustawy między innymi rolnik, którego gospodarstwo obejmuje obszar użytków rolnych powyżej 1 ha przeliczeniowego lub dział specjalny oraz domownik rolnika, jeżeli nie podlegają innemu ubezpieczeniu społecznemu i nie mają ustalonego prawa do emerytury lub renty. W okresie objętym sporem kwestię podlegania ubezpieczeniu społecznemu osób prowadzących działalność gospodarczą regulowała ustawa z dnia 18 grudnia 1976 r. o ubezpieczeniu społecznym osób prowadzących działalność gospodarczą oraz ich rodzin (w skrócie: u.s.d.g.). Zgodnie z art. 1 ust. 1 tej ustawy obowiązkowemu ubezpieczeniu społecznemu, podlegają osoby fizyczne mające obywatelstwo polskie, prowadzące na własny rachunek działalność gospodarczą na podstawie wpisu do ewidencji działalności gospodarczej lub koncesji, określonych w przepisach o działalności gospodarczej, lub uprawnień określonych w przepisach szczególnych. Zgodnie z kategoriycznym brzmieniem art. 2 ust. 2 wspomnianej ustawy osoby spełniające równocześnie warunki do objęcia ubezpieczeniem społecznym

określonym ustawą i ubezpieczeniem społecznym rolników indywidualnych i członków ich rodzin podlegają ubezpieczeniu określonemu ustawą. Obowiązek ubezpieczenia powstaje z dniem rozpoczęcia działalności rodzącej obowiązek ubezpieczenia, a ustaje z dniem, w którym nastąpiło zaprzestanie działalności (art. 3 ust. 1). Z powyższego wynika zatem, iż w stanie prawnym obowiązującym na dzień 1 stycznia 1995 r., osoby spełniające warunki podlegania ubezpieczeniu społecznemu rolników i jednocześnie prowadzące działalność gospodarczą nie miały możliwości wyboru rodzaju ubezpieczenia społecznego i z mocy ustawy podlegały obowiązkowemu ubezpieczeniu w ZUS. Zgodnie z art. 1 ust. 1 pkt 1 powołanej ustawy przepis ten stosowany jest do osób prowadzących działalność gospodarczą, co do których istniał obowiązek wpisu do ewidencji działalności gospodarczej lub koncesji i to niezależnie od tego, czy osoba taka została zgłoszona do ewidencji działalności gospodarczej. W rozpoznawanej sprawie odwołujący się prowadził działalność gospodarczą w zakresie ślusarstwa, który to przedmiot prowadzonej działalności nie został zwolniony przez ustawodawcę z obowiązku wpisu do ewidencji działalności gospodarczej. Dalej wskazać należy, iż przepis art. 2 ustawy z 12 września 1996 r. o zmianie ustawy o ubezpieczeniu społecznym rolników, wszedł w życie dopiero z dniem 1 stycznia 1997 r. Zgodnie z jego treścią osoba, która na dzień 1 stycznia 1997 r. łącznie spełnia następujące warunki: jest posiadaczem gospodarstwa rolnego o powierzchni 1 ha przeliczeniowego bądź prowadzi dział specjalny produkcji rolnej i jednocześnie prowadzi pozarolniczą działalność gospodarczą podlegając ubezpieczeniu społecznemu z tego tytułu i złożyła oświadczenie o chęci przejścia na ubezpieczenie społeczne rolników miały możliwość podlegania temu ubezpieczeniu. Zmiana (po dniu 1 stycznia 1997 r.) ubezpieczenia społecznego rolnika, równocześnie objętego z mocy art. 1 ust. 2 ustawy z dnia 18 grudnia 1976 r. o ubezpieczeniu społecznym osób prowadzących działalność gospodarczą oraz ich rodzin (w brzmieniu sprzed tej daty; jednolity tekst: Dz.U. z 1989 r. Nr 46, poz. 250 ze zm.) ubezpieczeniem społecznym z tytułu prowadzenia działalności gospodarczej, na ubezpieczenie z ustawy z dnia 20 grudnia 1990 r. o ubezpieczeniu społecznym rolników (jednolity tekst: Dz.U. z 1998 r. Nr 7, poz. 25 ze zm.) następuje zatem od miesiąca złożenia oświadczenia przewidzianego art. 2 ustawy z dnia 12 września 1996 r. o zmianie ustawy o ubezpieczeniu społecznym rolników (Dz.U. Nr 124, poz. 585). Taki też pogląd wyraził Sąd Najwyższy w orzeczeniu z dnia 19 grudnia 2000 r., II UKN 150/00 (OSNAPiUS 2002 nr 16, poz. 392). Odwołujący się nie złożył jednak takiego oświadczenia, zatem brak jest

podstaw do uznania, iż od 1 stycznia 1997 r. podlegał ubezpieczeniu społecznemu w Kasie Rolniczego Ubezpieczenia Społecznego.

W apelacji wnioskodawca zarzucił zaskarżonemu wyrokowi naruszenie prawa materialnego, sprzeczność istotnych ustaleń faktycznych z treścią zebranego w sprawie materiału dowodowego, niewyjaśnienie wszystkich okoliczności faktycznych istotnych dla rozstrzygnięcia sprawy oraz naruszenie przepisów prawa procesowego, a w szczególności art. 217 § 2, art. 227, art. 232, 233 k.p.c. i wniósł o zmianę zaskarżonego wyroku oraz poprzedzającej go decyzji poprzez orzeczenie, że podlega od 1 stycznia 1995 r. (faktycznie od 2 stycznia 1997 r.) ubezpieczeniu społecznemu rolników, ewentualnie o uchylenie zaskarżonego wyroku i przekazanie sprawy Sądowi pierwszej instancji do ponownego rozpoznania.

Sąd Apelacyjny w Poznaniu wyrokiem z 4 kwietnia 2007 r. oddalił apelację. W uzasadnieniu wyroku Sąd Apelacyjny podkreślił, że ustawa z dnia 23 grudnia 1988 r. o działalności gospodarczej w art. 9 wymieniała w sposób taksatywny rodzaje działalności, której prowadzenie nie podlega wpisowi do ewidencji działalności gospodarczej. W niniejszej sprawie odwołujący się prowadził działalność gospodarczą w zakresie ślusarstwa, który to przedmiot prowadzonej działalności nie został zwolniony przez ustawodawcę z obowiązku wpisu do ewidencji działalności gospodarczej. Sąd też z mocy art. 1 ust. 1 i 2 ustawy u.s.d.g. odwołujący się od 1 stycznia 1995 r. podlegał z mocy ustawy ubezpieczeniu określonej tą ustawą, a nie ubezpieczeniu społecznemu rolników. Obowiązywał bowiem przymus podlegania ubezpieczeniu społecznemu osób prowadzących działalność gospodarczą w przypadku równoczesnego spełnienia warunków objęcia ubezpieczeniem społecznym rolników. Przepis art. 2 ustawy zmieniającej stworzył możliwość zmiany tytułu ubezpieczenia w drodze oświadczenia Zakładowi Ubezpieczeń Społecznych lub Kasie Rolniczego Ubezpieczenia Społecznego co do rodzaju podlegania ubezpieczeniu (rolniczemu lub społecznemu), odwołujący się jednak nie złożył takiego oświadczenia, nie sposób także uznać, że w tym zakresie zaistniała zgodna wola stron, skoro odwołujący się zataił fakt prowadzenia działalności gospodarczej.

Skarga kasacyjna wnioskodawcy została oparta na podstawie naruszenia prawa materialnego polegającego na: 1) błędnej interpretacji art. 9 ust. 1 i 2 ustawy z dnia 23 grudnia 1988 r. o działalności gospodarczej, poprzez uznanie i przyjęcie przez Sądy pierwszej i drugiej instancji, że prowadzona przez wnioskodawcę osobiście działalność gospodarcza w zakresie ślusarstwa stanowiąca jego uboczne zaję-

cie zarobkowe nie została zwolniona z obowiązku wpisu do ewidencji działalności gospodarczej i tym samym podlegała obowiązkowemu ubezpieczeniu społecznemu w ZUS; 2) błędnej interpretacji art. 1 ust. 1 oraz art. 2 ust. 2 i art. 3 ustęp 1 ustawy u.s.d.g. i ich zastosowaniu w stosunku do wnioskodawcy, a więc osoby prowadzącej działalność gospodarczą, co do której nie istniał obowiązek wpisu do ewidencji działalności gospodarczej; 3) błędnej wykładni art. 2 ustawy z dnia 12 września 1996 r. o zmianie ustawy o ubezpieczeniu społecznym rolników w związku z art. 2 ust. 2 ustawy o ubezpieczeniu osób prowadzących działalność gospodarczą oraz ich rodzin w brzmieniu nadanym przez art. 4 ustawy zmieniającej z dnia 12 września 1996 r., poprzez uznanie, że wnioskodawca nie podlega po dniu 1 stycznia 1997 r. ubezpieczeniu społecznemu rolników, gdyż fakt opłacenia składek nie może być równoznaczny z oświadczeniem woli o dokonaniu wyboru podlegania rolniczemu ubezpieczeniu społecznemu; 4) niezastosowaniu art. 60 k.c. przy ocenie, czy wnioskodawca, przez zachowanie czysto faktyczne polegające na opłacaniu składek w KRUS, złożył oświadczenie woli o dokonaniu wyboru podlegania rolniczemu ubezpieczeniu społecznemu.

Sąd Najwyższy zważył, co następuje:

W rozpoznawanej sprawie sporne są dwie kwestie prawne. Pierwsza dotyczy wpływu podjęcia przez wnioskodawcę, prowadzącego gospodarstwo rolne i podlegającego ubezpieczeniu społecznemu rolników, działalności gospodarczej w postaci niezarejestrowanych jako działalność gospodarcza usług ślusarskich, druga - wiąże się ze sposobem składania przez rolnika, podlegającego obowiązkowi ubezpieczenia społecznego dla osób prowadzących działalność gospodarczą, oświadczenia wobec ZUS, że chce nadal podlegać ubezpieczeniu społecznemu rolników.

W związku z pierwszą z wymienionych kwestii w rozpoznawanej sprawie ustalono, iż wnioskodawca, objęty jako rolnik rolniczym ubezpieczeniem społecznym, rozpoczął od 1 stycznia 1995 r. prowadzenie działalności gospodarczej w zakresie ślusarstwa, bez zgłoszenia tej działalności do ewidencji działalności gospodarczej. Sąd drugiej instancji dostrzegł, że art. 9 ustawy z 23 grudnia 1988 r. o działalności gospodarczej zwalniał od zgłoszenia do ewidencji działalność gospodarczą prowadzoną przez osoby fizyczne osobiście w zakresie określonym tym przepisem, z której zarobek stanowi dodatkowe źródło dochodu tej osoby. Zdaniem Sądu Apelacyjnego

prowadzona przez wnioskodawcę działalność nie mieści się w grupie wyłączeń, o których mowa w powołanym przepisie. Stanowisko to nie zostało szerzej uzasadnione poza wskazaniem, że art. 9 określił w sposób taksatywny poszczególne rodzaje działalności zwolnione od wpisu do ewidencji i że nie ma pośród nich „działalności w postaci ślusarstwa”.

Wbrew stanowisku Sądu Apelacyjnego art. 9 nie wylicza taksatywnie (tj. w sposób wyczerpujący) poszczególnych rodzajów działalności, których prowadzenie nie wymaga zgłoszenia do ewidencji działalności gospodarczej. Przeciwnie, przepis ten posłużył się ogólnymi sformułowaniami w zakresie rodzajów działalności, wskazując, że należą do nich między innymi wytwarzanie przedmiotów użytku osobistego, domowego i gospodarskiego oraz rękodzieła ludowego i artystycznego (pkt 1), naprawy i konserwacje przedmiotów użytku osobistego, a także wykonywanie innych usług z użyciem materiałów i narzędzi własnych lub powierzonych (pkt 2), czynności handlowe polegające na sprzedaży nieprzetworzonych produktów rolnych, ogrodniczych, sadowniczych. Prowadzenie przez wnioskodawcę od 1 stycznia 1995 r. działalności gospodarczej w postaci ślusarstwa wymagało w pierwszym rzędzie dokonania jej oceny w świetle art. 9 ust. 2 pkt 2 w związku z ust. 1 ustawy. Dla prawidłowej kwalifikacji działalności gospodarczej wnioskodawcy niezbędne są jednak szczególne ustalenia dotyczące charakteru tej działalności, a także ocena, czy zarobek pochodzący z tej działalności stanowi dodatkowe źródło dochodu (uboczne zajęcie zarobkowe) wnioskodawcy. W orzeczeniu z 28 lutego 2000 r., II UKN 439/99 (OSNAPiUS 2001 nr 17, poz. 541), Sąd Najwyższy wskazując na okoliczności przemawiające za tym, iż dany rodzaj działalności gospodarczej nie stanowi ubocznego zajęcia zarobkowego, wskazywał na stały charakter takiej działalności, powtarzalność podejmowanych działań, podporządkowanie zasadzie racjonalnego gospodarowania, uczestnictwo w obrocie gospodarczym. W powyższym świetle ocena dokonana przez Sąd Apelacyjny, że działalność gospodarcza wnioskodawcy nie została wyłączona spod obowiązku zgłoszenia jej do ewidencji i w konsekwencji powodowała objęcie ubezpieczeniem społecznym osób prowadzących działalność gospodarczą została dokonana przedwcześnie, z pominięciem rozważenia elementów zwalniających od wpisu do ewidencji, przewidzianych art. 9 ustawy o działalności gospodarczej. Zarzut skargi kasacyjnej naruszenia art. 9 należy zatem uznać za usprawiedliwiony. Należy jednak zauważyć, iż charakter działalności gospodarczej wnioskodawcy mógł ulec zmianie, na co wskazuje fakt wpisania 14 marca 2000 r. działalności

ślusarstwa - zakładu obróbki metali i usług dla rolnictwa do ewidencji działalności gospodarczej oraz opłacania podatku dochodowego w formie ryczałtu.

Co się tyczy drugiej wymienionej na wstępie kwestii, to oczywiście należy zgodzić się ze stanowiskiem Sądu Apelacyjnego, że do dnia 31 grudnia 1996 r. istniał prymat podlegania innemu niż rolniczy tytuł ubezpieczenia społecznego lub zaopatrzenia emerytalnego przez rolnika równocześnie prowadzącego gospodarstwo rolne. Potwierdzał to art. 2 ust. 2 ustawy u.s.d.g., który stanowił, że osoby spełniające równocześnie warunki do objęcia ubezpieczeniem społecznym określonym ustawą o u.s.r. podlegają ubezpieczeniu określonemu ustawą, tj. ubezpieczeniu społecznemu osób prowadzących działalność gospodarczą. Zasada ta doznała wyłomu przez nadanie ustawą z 12 września 1996 r. o zmianie ustawy o ubezpieczeniu społecznym rolników nowego brzmienia art. 2 ust. 2 ustawy o ubezpieczeniu społecznym osób prowadzących działalność gospodarczą. W nowym brzmieniu przepis ten stwierdzał, że osoby spełniające równocześnie warunki do objęcia ubezpieczeniem społecznym określonym ustawą i ubezpieczeniem społecznym rolników podlegają ubezpieczeniu społecznemu określonemu w ustawie z zastrzeżeniem przypadków określonych w przepisach o ubezpieczeniu społecznym rolników. Zawarte w tym przepisie zastrzeżenie dotyczyło art. 5a ustawy o u.s.r., dodanego wymienioną ustawą zmieniającą, według którego rolnik lub domownik, który podlegając ubezpieczeniu w pełnym zakresie z mocy ustawy, nieprzerwanie co najmniej 1 rok, podejmuje pozarolniczą działalność gospodarczą nie będąc pracownikiem i nie pozostając w stosunku służbowym, podlega nadal temu ubezpieczeniu. Może on podlegać innemu ubezpieczeniu społecznemu wówczas, gdy złoży Zakładowi lub Kasie oświadczenie, że nie chce podlegać innemu ubezpieczeniu społecznemu z tytułu pozarolniczej działalności gospodarczej, o ile spełnia w tym zakresie warunki określone w odrębnych przepisach.

W świetle przytoczonego przepisu art. 5a wybór systemu ubezpieczenia społecznego następuje na podstawie oświadczenia złożonego ZUS lub KRUS. Skarżący nietrafnie przyjmuje, że oświadczenie to ma charakter oświadczenia woli w rozumieniu przepisów Kodeksu cywilnego w związku z czym powinny znajdować do niego zastosowanie przepisy dotyczące sposobu składania tych oświadczeń, o których mowa w art. 60 k.c. Regulacja prawna ubezpieczeń społecznych ma charakter regulacji administracyjnoprawnej, a nie regulacji cywilnoprawnej. Zgodnie z art. 123 ustawy z dnia 13 października 1998 r. o systemie ubezpieczeń społecznych (Dz.U. Nr 137, poz. 887 ze zm.) w sprawach uregulowanych ustawą stosuje się przepisy

Kodeksu postępowania administracyjnego, chyba że ustawa stanowi inaczej. Ustawa zawiera nieliczne odesłania do przepisów prawa cywilnego (art. 84). W zakresie objęcia ubezpieczeniem społecznym ustawa systemowa zawiera własne rozwiązania i nie zawiera odesłania do przepisów prawa cywilnego. Oznacza to, iż nie ma podstaw prawnych do stosowania art. 60 k.c., w szczególności zawartego tam unormowania, według którego wola osoby składającej oświadczenie woli (dokonywującej czynności prawnej) może być wyrażona przez każde zachowanie się tej osoby, które ujawnia jej wolę w sposób dostateczny, do oświadczeń w przedmiocie wyboru rodzaju ubezpieczenia. W tym zakresie zarzut skargi kasacyjnej naruszenia art. 60 k.c. nie jest usprawiedliwiony. Skoro jednak okazał się usprawiedliwiony zarzut naruszenia art. 9 ustawy o działalności gospodarczej, na podstawie art. 398¹⁵ k.p.c. należało orzec jak w sentencji wyroku.

=====